

“Behoud de polders van het Buitenland van Rhoon!”

*Een verkennend onderzoek
door Prof. Dr. C.P. Veerman*

Inhoud

Inhoud	1
De opdracht	2
De werkwijze	2
Samenvatting van de bevindingen	4
Bevindingen.....	5
• Hoe nu verder.....	6
• Wat moet er gebeuren?	9
• Hoe deze doelen te bereiken en eisen om te zetten in daden....	12
• Welke echte stappen kunnen binnenkort worden gezet.....	14
Bijlagen:	
• Bijlage 1: Doelsoorten akkernatuur	17
• Bijlage 2: Organische gebiedsontwikkeling	19
• Bijlage 3: Structuur van de Gebiedscoöperatie.....	20
• Lijst van geïnterviewde personen.	
• Lijst van één op één gesprekken.	
• Medewerkers	

“Behoud de polders van het Buitenland van Rhoon”

Een verkennend onderzoek.

De titel van deze verkenning is een variant op de actie die vanuit het gebied wordt gevoerd om de onvrede over de geplande toekomst van dit gebied uiting te geven: “Red de polders van Rhoon!”

De opdracht:

Op verzoek van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland, met instemming van de Staatssecretaris van Economische Zaken en de bestuurders van de gemeenten Albrandswaard, Barendrecht en Rotterdam, heb ik een verkennend onderzoek verricht naar de mogelijkheden het draagvlak voor de bestaande plannen voor het Buitenland van Rhoon te vergroten, dan wel mijn bevindingen te rapporteren over mogelijke alternatieven voor de inrichting van het gebied, gelet op de in het gebied levende opvattingen, wensen, plannen en voorwaarden en gelet op de planologische kaders welke zijn verwoord in de zogenaamde Planologische Kern Beslissing voor het Project Mainportontwikkeling Rotterdam (PKB PMR).

De Werkwijze: twee fasen

Allereerst heb ik het beschikbare schriftelijk materiaal bestudeerd. Dat omvat vele rapporten, notulen, bespreekverslagen en formele documenten zoals het bestemmingsplan voor het gebied, de uitspraken en persuitingen van bestuurlijke gremia alsmede de oordelen van rechtscolleges.

Vervolgens heb ik mij verder georiënteerd via gesprekken met ambtelijke medewerkers van de provincie, de gemeenten Albrandswaard, Barendrecht en Rotterdam, teneinde de context, ontwikkelingen en achtergronden van de plan- en besluitvorming in beeld te krijgen. Verder wilde ik de aard en omvang van de bestaande impasse kunnen doorzien. Waaruit bestaan de voorliggende plannen en de weerstand daartegen in het gebied? Waaruit bestaat de maatschappelijke en politiek kritische aandacht die mede door publicitaire acties is ontstaan?

Vervolgens heb ik besloten tot een aantal gesprekken met vertegenwoordigers van de gemeentebesturen, de landbouworganisatie LTO, de Vereniging van Agrarische Belangen IJsselmonde, het Zuid-Hollands Landschap, de Tafel van Borging, de voor dit beleidsveld verantwoordelijke Gedeputeerde: de heer Veldhuijzen en de Gedeputeerde met de portefeuille “Groen”: de heer Weber, als ook vertegenwoordigers van de institutionele beleggers in het gebied: ASR, RPC en het St. Laurensinstituut.

Daarnaast heb ik een aantal malen deelgenomen aan het Bestuurlijk Overleg Buitenland van Rhoon, o.l.v. de heer Wolf, om de goede coördinatie van de verantwoordelijkheid van dit bestuurlijk overleg en mijn werk te verzorgen. Tevens heb ik mij op de hoogte gesteld van de werkzaamheden van de klankbordgroep voor dit project, de Buitenlandtafel. Ik heb kennisgenomen van de rapportage van de Provinciale Adviescommissie voor de Leefomgeving. Voorts heb ik overleg gehad met de

Provinciaal Adviseur voor de Ruimtelijke Kwaliteit. Ik heb meerdere overleggen gehad met de Vereniging voor Nederlands Cultuurlandschap (VNC) en niet in de laatste plaats heb ik de rapporten van mijn 'voorgangers' Heijkoop en Mentink bestudeerd en met Heijkoop en Mentink uitvoerige gesprekken gevoerd. Met Adriaan Geuze (architectenbureau West8) heb ik zijn visie besproken. Tenslotte heb ik een gesprek gevoerd met WNF en de Stichting ARK.

De tweede fase van mijn verkenning bestaat uit een groot aantal interviews met betrokkenen in en om het gebied via een zogenaamde biechtstoelprocedure, dat wil zeggen strikt vertrouwelijke één op één gesprekken. Daarvan zijn korte verslagen gemaakt, die vervolgens via wederhoor en eventuele correctie op juistheid en volledigheid zijn vastgesteld en zo belangrijk basismateriaal vormen voor de hierna volgende adviezen. (Deze verslagen zijn niet openbaar en niet beschikbaar voor de opdrachtgever(s), zij berusten bij mij persoonlijk en bij de betreffende personen individueel).

Verder heb ik ondersteuning georganiseerd op secretariael gebied en mij laten bijstaan door Matteo de Visser van bureau Quadraat Projectmanagement voor technische bijdragen. Ik heb een workshop georganiseerd met vertegenwoordigers van het Zuid-Hollands Landschap, de VNC, de Vereniging van Natuurboeren en Adriaan Geuze.

Samenvatting van de bevindingen:

1. De aanpak van de realisatie van de opgave voor het Buitenland van Rhooen is te veel *topdown* en te zeer blauwdruk-gestuurd.
2. Er is geen draagvlak voor de huidige plannen van de overheid.
3. Er is grote urgentie bij alle betrokkenen om helderheid te krijgen over de toekomst van het gebied: er moet duidelijkheid komen.
4. Er moet vanuit een breder perspectief worden gekeken naar de invulling van het Buitenland van Rhooen binnen de kaders van de PKB PMR en de daarin opgenomen 'dubbeldoelstelling' (economie en leefbaarheid).
5. Het is mogelijk een alternatieve aanpak en invulling te ontwikkelen door middel van een herijking van het evenwicht tussen de doelen van natuur, cultuurlandschap, recreatie en landbouw.
6. De uitvoering moet via een organisch proces worden vormgegeven met een programmatische aanpak en flexibiliteit in de realisatie.
7. Ik stel voor een „Coöperatie voor Gebiedsontwikkeling“ op te richten, waarin de verschillende belangen zijn vertegenwoordigd, die wordt belast met het maken van een visie en een daarop gebaseerd programma van uitvoering. Deze coöperatie wordt zakelijk geleid, is zelfstandig bevoegd en staat op afstand van de provincie.
8. Er moeten binnen afzienbare tijd voorbeelden van de nieuwe werkwijze en invulling van de doelstellingen en kaders worden ontwikkeld, ten einde vertrouwen en geloofwaardigheid te winnen (i.c. het met voorrang tot overeenstemming komen met 'willige verplaatsers').
9. Er moet aan agrarische ondernemers een termijn van zes jaar voor reflectie en besluitvorming worden gegund, zodat zij in de nieuwe constellatie en koers hun eigen keuzes kunnen maken.
10. Het veiligstellen van het noodzakelijke beheer- en exploitatievoorwaarden noodzaakt niet zonder meer tot verwerving van alle gronden door de provincie.
11. Er moet op korte termijn een besluit worden genomen over het afdichten van de Rhooense stort en andere *quick wins* zoals de ontsluiting van het gebied, uitbreiding zorgboerderij en bedrijfsverplaatsingen naar de Hoeksche Waard.
12. Er moet worden overwogen of een beperkt deel van de middelen voor het Buitenland van Rhooen mede kan worden aangewend om de noodzakelijke herstelwerkzaamheden van de grienden en Klein Profijt te ondersteunen, waarmee de meerwaarde van het gehele gebied sterk zal toenemen.
13. Voor de zekerstelling van de beheervergoedingen kan worden aangesloten op de voorstellen die de commissie Van Vollenhoven heeft gedaan.
14. Er moet nu worden doorgepakt, losse eindjes en onduidelijkheden mogen geen vluchtroute vormen voor gebrek aan bestuurlijke wil en politieke overtuigingskracht. Voor het gebied, voor de natuur, voor de ondernemers en bewoners van de hele regio moet de belofte verwoord in de PKB PMR: 'de dubbeldoelstelling' worden ingelost, doch met behoud van de polders. Deze aanpak leidt tot een goede, alternatieve invulling van de doelstellingen van de PKB PMR, die mag rekenen op een groot draagvlak.

Bevindingen:

Ik beperk me tot de hoofdlijnen, omdat een geschiedenis van ruim twaalf jaar overleg, plannenmakerij, discussie enz. niet valt weer te geven in dit bestek. (Het heeft ruim drie meter archief bij één der meest betrokkenen opgeleverd als getuige van een moeizaam proces van pogingen om tot uitvoering te komen van wat was bedacht en vastgelegd in formele besluiten.)

Tussen het rijk, het Havenbedrijf en de stad Rotterdam is een afspraak gemaakt over de natuurcompensatie die behoorde bij de vergunning in het kader van de PKB PMR als groot project van landelijk belang van de tweede Maasvlakte. Deze afspraak is een belangrijke bron van verschillende interpretaties van doelen en plannen geworden. Aanvankelijk werd de vereiste natuurcompensatie gevonden in een gebied van 750 ha, waartoe o.a. de polders van het Buitenland van Rhoon behoorden. Ten tijde van het Tweede Kabinet Balkenende werd echter besloten, onder druk van de Europese Commissie, tot het aanwijzen van een zeereservaat voor de kust als natuurcompensatie. Daarmee werd een logische en effectievere compensatie gerealiseerd voor de 'inbreuk' op de maritieme natuur voor de kust. Dat leidde tot een verandering van het karakter van de 'claim' op het Buitenland van Rhoon. Daardoor konden de andere doelen die van begin af aan meespeelden maar minder prominent waren dan die van de natuurcompensatie aan belang winnen. Zo ontstond de dubbeldoelstelling: economie en leefbaarheid. Voor Rotterdam e.o. speelde de tweede van de dubbeldoelstelling een grote rol, nl. een bijdrage leveren aan de verbetering van de leefomgeving en voorzien in de recreatiebehoefte van de stedelingen in de vorm van wat werd aangeduid als recreëerbare natuur.

In het kader van het gewijzigde uitvoeringsbeleid voor natuuraanleg werd de provincie Zuid-Holland belast met de realisatie van deze groene opgave. In het vervolgens opgestelde plan werd een prominente plaats gegeven aan natte natuur in de vorm van een zogenaamde zoet klei-oermoeras, verwijzend naar de corresponderende aanduiding in het Handboek van de Natuurdoeltypen.

De communicatie met de bewoners en bedrijven in het gebied die vervolgens op gang kwam, ervoeren de betrokkenen als *topdown* en op arrogante wijze vormgegeven. Hierdoor ontstond een sfeer van onbegrip, frustratie, weerstand, weersin en een groeiend verzet. Deze sfeer werd mede gevoed toen de gemeente Albrandswaard het op deze plannen gerichte bestemmingsplan had ontworpen en vastgesteld. De daartegen in verweer gekomen partijen werden uiteindelijk bij de hoogste rechter in het ongelijk gesteld. Deze fase werd gekenmerkt door verharding van standpunten en verwijdering tussen partijen, ondanks de pogingen om de dialoog voort te zetten en draagvlak te genereren.

In de tweede helft van 2012, na het onherroepelijk worden van het bestemmingsplan, groeit er bij het bestuur van de provincie besef dat draagvlak onontbeerlijk is om tot uitvoering te komen en doet het provinciebestuur pogingen om tot verbetering van de

aanpak en uitvoering te komen. In de loop van 2013 komt er een opmerkelijke wending doordat een aantal ondernemende agrariërs op eigen kosten een alternatief plan laat maken. Ook wordt er in die periode door bewoners een handtekeningenactie gestart en zeer actief de media ingeschakeld. In de Tweede Kamer leidt dit tot de aangenomen motie Heerema, houdende de aansporing tot het zoeken naar alternatieven die op een redelijk draagvlak zouden kunnen rekenen binnen de kaders van de PKB PMR. Eind februari 2014, verzoekt het provinciebestuur mij om hierbij behulpzaam te zijn.

Mijn eerste bevinding luidt op grond van het voorgaande: de onduidelijkheid over de precieze toekomst van het Buitenland van Rhoon, de 'donkergroene' invulling van de natuurdoelstelling en de weinig empathische benadering voor de betrokkenen, ondernemers en burgers door de overheden, vormen de hoofdoorzaken van vele jaren vertraging, aanzienlijke administratieve en onderzoekskosten en sterk beschadigde verhoudingen. De eerste prioriteiten moeten dus zijn om herstel van relaties en vertrouwen in de volle breedte te bevorderen, en de status van het gebied erkennen als gevolg van de besluiten van de PKB PMR en duidelijkheid voor de toekomst van het gebied te creëren.

Mijn tweede bevinding is: in het gebied en eromheen is geen draagvlak (meer) voor de oorspronkelijke plannen (uitgezonderd bij de Zuid-Hollandse Natuur en Milieu Federatie). Pogingen om deze toch ongewijzigd door te zetten zal met „force majeure“ moeten gebeuren (o.a. onteigening), met bijbehorende maatschappelijke onrust en hoge kosten. Dit is een doodlopende weg.

Mijn derde bevinding is: over de volle breedte van de betrokken personen, bedrijven, en organisaties en bij de bestuurlijke instanties is de urgentie hoog om duidelijkheid te krijgen over wat er gaat gebeuren met dit gebied: er moet nu eindelijk een knoop doorgemaakt worden.

Hoe nu verder?

De gemelde bevindingen noodzaken tot de bereidheid de bestaande plannen door deze bril opnieuw te bezien. Daar komt nog bij dat de maatschappelijke opvattingen over het natuurbeleid zoals dat vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw is ontwikkeld en vormgegeven in het kader van Europese regelgeving en de Nederlandse wetgeving die daarop mede werd gebaseerd, de laatste jaren aan maatschappelijk en politiek draagvlak heeft ingeboet. Dit kwam tot uitdrukking in de discussies over de inrichting van natuurgebieden zoals Tiengemeten. Bestemmingswijzigingen van agrarisch gebied in dat kader, alsook de aanwijzing van Natura 2000 gebieden vormen in bepaalde regio's bronnen van felle discussies tussen vertegenwoordigers van natuur en landbouw. De hoog oplopende controverse en maatschappelijke onrust rond de Hedwigepolder is een teken van de emotionele lading die de politieke en bestuurlijke afwegingen van belangen meer en meer is gaan kenmerken. De natuurbeherende organisaties blijken zich van deze tendens bewust, getuige duidelijke aanpassingen in de zienswijze over de relatie natuur, cultuurlandschap en landbouw, die tot uitdrukking wordt gebracht in publieke

uitingen alsook in concrete samenwerking. Zij worden dit ook gewaar door slinkende ledenaantallen en afnemende contributie en subsidiebijdragen, gelijktijdig met sterk ingeperkte rijksbijdragen. Daar komt nog een andere ontwikkeling bij. Steeds duidelijker wordt de waarde en schaarste van oorspronkelijke cultuurlandschappen naast natuurgebieden erkent en beschermwaardig gevonden door stedelijke bewoners.

In die zin is bij de natuurbeheerders het perspectief verbreed. De verhouding tussen (nieuwe) natuur, cultuurlandschap en de agrarische sector is herijkt. Er wordt in toenemende mate getracht tegenstellingen te overbruggen. Daarmee komen nieuwe allianties en samenwerkingsvormen tot stand die efficiëntie van beheer verhogen en realisatie van gemeenschappelijk ontwikkelde doelen tot stand brengen. De onlangs verschenen Natuurvisie van de Staatssecretaris van Economische Zaken, mevrouw Dijkma, biedt een belangrijk politiek en bestuurlijk kader om deze ontwikkeling te ondersteunen en te faciliteren. Deze ontwikkelingen kunnen niet genegeerd worden als men nadenkt van hoe het verder moet met het Buitenland van Rhoon.

Ik kom derhalve tot **de vierde bevinding**: er moet vanuit een breder perspectief worden gekeken naar de opgave van de PKB PMR en de oorspronkelijke doelstellingen die daaraan ten grondslag liggen. Daartoe geef ik de volgende overwegingen. Het kabinet wilde destijds een impuls geven aan de leefbaarheid van de Rotterdamse regio door het realiseren van een zoveel mogelijk aaneengesloten natuur- en recreatiegebied met een behoorlijke omvang, openbaar toegankelijk en goed bereikbaar vanuit de stad. De toekomstige natuur in het Buitenland van Rhoon is vooral bedoeld voor de recreërende mensen in de Rotterdamse regio, derhalve weliswaar hoogwaardige doch recreëerbare natuur, grote gevarieerdheid, met behoud van landschappelijke en cultuurhistorische elementen en ruimte voor agrarische bedrijvigheid, voor zover deze een bijdrage leveren aan de functie van openluchtrecreatie en hoogwaardige natuur waarbij recreatief medegebruik wordt toegestaan.

In de nota Integrale Rapportage Visie en Vertrouwen wordt in dit verband gemeld: „Met de aanleg van deze gebieden geeft de overheid een impuls aan de leefbaarheid in de regio en daardoor aan de invulling van de dubbeldoelstelling van de PKB PMR“ en even verder: „Bewoners kunnen hier straks in een landelijke omgeving fietsen, wandelen, huttenbouwen en paardrijden“ (blz. 52).

Geconstateerd kan worden dat de natuurdoelstelling vooral accent krijgt in het gebied ten zuiden van de Essendijk en een bijdrage zouden moeten leveren aan versterking van de Rhoonse en Carnisse Grienden en het gebied Klein Profijt. De planvorming die door de provincie op deze basis is ontwikkeld, wordt gekenmerkt door het sterke accent in de aanleg van natte natuur in de vorm van een zogenaamd zoet klei-oermoeras. Het is met name deze donkergroene en specifieke invulling waartegen het maatschappelijk verzet in de regio is gericht. Immers dit betekent het opofferen van het cultuurlandschap door het deels onder water zetten van de hoog productieve landbouwgronden, het vertrek van de bewoners, boeren en ondernemers en het verlaten van de authentieke hofsteden. Kortom het goeddeels verdwijnen („opofferen“) van een fraai en oorspronkelijk Zuid-Hollands polderlandschap.

Ik betrek daarbij nog de volgende overweging. In een straal van 30 km rond Rotterdam is een aanzienlijke oppervlakte van natte natuur aanwezig die de laatste decennia is aangelegd: Tiengemeten (1.100 ha), Hellegatsplein, meerdere gebieden langs de Zuidoever van de Hoeksche Waard, de Noordrand van Flakkee en de Zuidrand van Voorne-Putten, alsmede plannen voor ontwikkeling van natte natuur langs de Noordwestelijke rand van de Hoeksche Waard.

Daarnaast is de vraag gerechtvaardigd of het provinciale plan voor het Buitenland van Rhoon voldoende recht doet aan het andere doel van de gewenste invulling van de dubbeldoelstelling: recreatie. Deze vraag krijgt nog meer reliëf als alternatieve vormen van hoogwaardige natuur in het oog worden genomen. Er is natuur denkbaar die veel schaarser is in deze regio (en zelfs in ons hele land) en een betere invulling van de recreatiedoelen gestalte kan geven. Ik doel hierbij op hoogwaardige akkernatuur. Het betreft hier weliswaar een ander natuurdoeltype, maar mits adequaat ingericht en goed beheerd kan deze vorm een zeer significante bijdrage leveren aan de gewenste verrijking van de biodiversiteit en versterking van de ecologie in dit gebied. Akkernatuur op jonge zeeklei komt in deze regio niet of in zeer beperkte mate voor. Door dit natuurdoeltype in het gebied te ontwikkelen wint het gebied aan recreatieve waarde t.o.v. natte natuur. Akkernatuur is meer uniek, heeft een grotere toegankelijkheid, geeft een mooier landschap en optische verfraaiing. Deze vorm zal beslist een breder publiek aanspreken en ervan doen genieten. De inpasbaarheid in het polderlandschap is zonder twijfel beter dan natte natuur. Activiteiten van agrarische ondernemers en de cultuurhistorisch waardevolle gebouwen en polders kunnen via een intensief traject van aanpassing aan de nieuw ingevulde doelen worden behouden.

De relatie die in deze benadering kan worden gelegd met stadslandbouw en het vermarkten van de lokaal geproduceerde voedingsmiddelen ondersteunen de educatieve en gemeenschapsvormende effecten ervan. Daarmee kan worden bevorderd dat de stadsburger en de jeugd weer in contact komen met de bronnen van het leven en met de voorziening in de eigen behoefte aan voedsel. Men zal genieten van de rust en ontspanning die het gebied kan verzorgen.

Overigens heeft dit gewijzigd perspectief vooral betrekking op een deel van het gebied van het Buitenland van Rhoon nl. het gebied ten zuiden van de Essendijk, waarop ook de Beslissing van wezenlijk belang nr 19 uit de PKB PMR betrekking heeft, en waar natte natuur was voorzien (de Zegenpolder en de Portlandpolder). Voor vrijwel het hele gebied van de Molenpolder en de polder Buitenland van Rhoon blijft deze ongewijzigd. Dit geldt eveneens voor de Beslissing van wezenlijk belang met betrekking tot de golfbaan (nr. 21.) en de groene verbinding (nr. 22). Er kan worden geconcludeerd dat bedoelde herijking van de natuurdoelstelling en een verschuiving naar akkernatuur, zal plaatsvinden binnen de kaders van de PKB PMR.

Bij dit alles heb ik ook het advies van Sijmons uit 2007 betrokken. In dat advies werd gepleit voor een groter plangebied dan de polders van het Buitenland van Rhoon in de beschouwing te betrekken, nl.: de Rhoonse en Carnisse Grienden, het gebied Klein

Profijt en de Rand van Rhoon. Immers, deze delen zijn niet slechts aangrenzend, maar vooral wezenlijke natuurlijke elementen die in samenhang met de inrichting van de polders het totaal een aanzienlijke meerwaarde kunnen geven, zowel in ecologische als recreatieve zin. Voorts heb ik uitvoerig het plan van de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap („Levend Buitenland van Rhoon“) bestudeerd en daarover met de opstellers van gedachten gewisseld en dat vervolgens als een waardevolle bouwsteen van mijn advies benut.

Wat moet er gebeuren?

„We zullen moeten veranderen om hetzelfde te kunnen blijven“ (G.T. di Lampedusa)

Ik kom op grond van het voorgaande en alle gegevens uit de gesprekken tot **de vijfde bevinding**: het is noodzakelijk ten einde voortgang van de realisatie van de verplichting in het PKB PMR kader te waarborgen, om een alternatieve invulling voor de huidige plannen te ontwikkelen. Dit alternatief zal een evenwichtige afspiegeling moeten zijn van de volgende drie hoofddoelen:

1. Het tot stand brengen van een grote verbetering in de ecologische kwaliteit en biodiversiteit van het gebied d.m.v. natuur van hoge waarde.
2. Erkenning van de waarde van het cultuurlandschap van de polders, de karakteristieke gebouwen, hun agrarische functie en agrarische bedrijvigheid.
3. Het ontsluiten en inrichten van het gebied voor omvangrijke en passende recreatieve mogelijkheden.

In concreto vertaald in de volgende eisen:

- Behoud van het polderlandschap.
- De polder biedt ruimte aan een aantal vitale landbouwbedrijven voor op de (regionale) markt gerichte duurzame voedselproductie.
- De polder levert een significante bijdrage aan het behoud van bij het polderlandschap behorende zeldzame flora en fauna.
- De polder is toegankelijk voor recreanten die kunnen genieten van rust, ruimte en natuur.
- Landbouw, natuur en recreatie zijn in behoorlijke harmonie met elkaar.
- Er is een duurzaam economische basis voor het beheren van het gebied.

Nadere toelichting van deze eisen:

1. Polderlandschap

In de afgelopen decennia zijn diverse polders rondom Rotterdam in gebruik genomen voor woningbouw of bedrijventerrein. Het Buitenland van Rhoon is een combinatie van diverse gave polders op het eiland IJsselmonde. Het is oer-Hollands, eeuwenoud

cultuurlandschap. De achterliggende jaren is gebleken dat een aanzienlijk deel van de bevolking gehecht is aan het vertrouwde polderlandschap met de open polderstructuur. Dit polderlandschap is het dus waard om te behouden.

2. Voedselproductie

Een deel van de huidige landbouwers wil graag in de polder blijven boeren en zij zijn deels eigenaar en deels gebruiker van landbouwgronden. De bevolking ziet de landbouw ook als een essentieel onderdeel van het polderlandschap. De akkers met gewassen vormen vakken binnen de polder, waarmee het landschap een gestructureerde aanblik heeft. Wat betreft de mate van biodiversiteit op de agrarische percelen lopen de beelden erg uiteen. Voor de boeren en omwonenden draagt de landbouw bij aan biodiversiteit (veel groen en vogels), maar volgens ecologen is de biodiversiteit in deze polders zeer beperkt. Er is in het gebied grootschalige akkerbouw en teelt van groenten (vollegrondstuinbouw). In deze teelten worden hoge opbrengsten gehaald door het toepassen van zeer effectieve gewasbescherming (tegen onkruiden, ziekten en plagen) en uitgekende bemesting. Hoewel de akkerbouw de achterliggende decennia grote stappen gezet heeft om de milieu-effecten te beperken, zijn die niet uit te sluiten: residuen van de toegepaste chemische middelen zijn aanwezig in bodems en sloten en hebben daar een schadelijk effect op de biodiversiteit en de ecologische kwaliteit.

Om in het nieuw polderlandschap tot een harmonieuze combinatie van landbouw en natuur te komen, zal de landbouw de toepassing van chemische middelen geleidelijk moeten gaan afbouwen. Dat neemt niet weg dat de landbouw haar commerciële karakter wel kan behouden en dus kan werken aan een optimale productie binnen de gegeven omstandigheden. Kapitaal en arbeid worden economisch aangewend om te produceren voor de markt. De huidige landbouw richt zich voor haar afzet op de wereldmarkt. Echter in het toekomstige Buitenland van Rhoon gaat een sterkere binding met het stedelijke gebied ontstaan door rust en ruimte te bieden, maar ook als producent van eerlijk en heerlijk voedsel direct van de boer en tuinder. De burgers weten dan waar hun voedsel vandaan komt. De landbouw in het gebied zal zich geleidelijk gaan transformeren, waarbij de ondernemer de diverse onderdelen van het bedrijf opnieuw gaat instellen:

1. Geleidelijk afbouwen chemische middelen voor ziekten, versterkende habitatie voor natuurlijke bestrijding.
2. Aanpassen van teelttechnieken, grondbewerking, bemesting met (vaste) dierlijke mest i.p.v. kunstmest.
3. Mechanisering van onkruidbestrijding i.p.v. chemische.
4. Aanpassen bouwplan, minder hakvruchten, ruimere gewasrotatie, vergroening.
5. Nieuwe producten voor nieuwe markten, door middel van oude variëteiten en rassen; groenten, fruit en granen.
6. Opbouw van nieuwe kennis en uitwisseling ervaringen, versterken van noodzakelijke kennis voor hoogwaardige afzetmogelijkheden.
7. Oprichten van coöperaties gericht op lokale afzet; stadsmarkten.
8. Samenwerken in het organiseren van manifestaties voor stedelingen; oogstdagen, fairs, enz.

3. Ecologie

Als onderdeel van de PKB PMR dient het gebied een significante bijdrage te leveren aan behoud en een toename van het aantal soorten. Natuur moet een integraal onderdeel worden van het polderlandschap, en dus is het zaak te oriënteren op soorten die daar van nature bij passen. Door de intensivering van de akkerbouw en de recreatiedruk is de soortenrijkdom op de akkers en eromheen sterk afgenomen.

Er zal binnen het polderlandschap ruimte gecreëerd moeten worden voor natuur van hoge waarde in de vorm van het doen terugkeren van m.n. rode lijstsoorten die behoren bij het polderlandschap en het gebied. Dit zal een omvang moeten krijgen van 10 à 15% van het gebied: 60-90 ha. De volgende maatregelen moeten daartoe eveneens genomen worden in het agrarisch gebied.

1. De impact van de landbouw op het milieu wordt sterk verminderd door het afbouwen van de inzet van chemische middelen en aanpassingen in de intensiteit en vorm van de grondbewerkingen.
2. Brede akkerranden krijgen alternatieve, niet-commerciële mengteelten.
3. Er wordt op beperkte schaal diverse niet-commerciële teelten toegevoegd, namelijk hoogstamboomgaarden, florarijke natuurakkers en braak.
4. Waterlopen worden voorzien van natuurvriendelijke oevers.
5. Een aantal percelen worden door afplaggen vernat.
6. Er worden verspreid liggende kleinschalige landschapselementen op meerdere plekken aangebracht.

De natuur- en landschapselementen worden beheerd door toegewijde, goed opgeleide en gecertificeerde beheerders. Huidige ondernemers in het gebied komen vanzelfsprekend als eersten in aanmerking. Jaarlijks wordt de natuur gemonitord door een onafhankelijk bureau. De resultaten zijn bepalend voor de toekenning van de desbetreffende beheervergoedingen. Bij de vormgeving van deze omschakeling wordt ondernemers steun geboden door gekwalificeerde adviseurs van o.m. Wageningen UR en het Louis Bolk Instituut.

In de bijlage 1 is een nadere specificatie opgenomen van de soorten die na verwezenlijking van de invulling van de polders aanwezig zouden moeten zijn en dus als een gerichte opgave moeten worden beschouwd.

4. Recreatie

De polder krijgt een belangrijke functie in het bieden van rust en ruimte voor de bewoners van Albrandswaard, Barendrecht en Rotterdam. Daarbij gaat het om de uitbouw van de recreatieve functie, want ook nu al gebruiken diverse stedelingen de polder voor wandelingen en fietstochten. Deze recreanten zijn merendeels niet zozeer gericht op het ontmoeten van bijzondere soorten, maar willen genieten van mooie routes, onverwachte vergezichten, de wisselende kleuren van de seizoenen en de groei en oogst van de gewassen. Rust, variatie en ruimte voor diverse doelgroepen zijn daarom essentieel. De recreatiemogelijkheden worden uitgedrukt in opvangcapaciteit, omvang van de het padennetwerk en groenbeleving.

De volgende recreatieve elementen worden daartoe aangebracht:

- Een uitgebreid padennetwerk, voor voetgangers (incl. struinpaden) en fietsers. Paden voor specifieke sporten, zoals skeeleren, paardrijden, mountainbiken. In totaal meer dan 40 km.
- Kanoroutes met aansluiting op de Oude Maas.
- Ligweides, speelweides, speeltoestellen, natuurspeelplaats, hengelplaatsen en faciliteiten voor barbecue.
- Kleinschalige horeca.

Publieke en private recreatieve voorzieningen worden op elkaar afgestemd en versterken elkaar. Door de grienden, Klein Profijt, de golfbaan en de recreatievoorzieningen van het Recreatieschap IJsselmonde expliciet in het geheel mee te nemen ontstaat een samenhangend geheel van recreatieve voorzieningen en natuurwaarden.

5. Harmonie tussen functies

Zoals hierboven aangegeven zijn functies niet vanzelfsprekend in harmonie met elkaar. Dit alternatief heeft echter wel die intentie, omdat het onwenselijk is dat in de gebiedsontwikkeling steeds zware afwegingen gemaakt moeten worden tussen elkaar uitsluitende functies. De vertegenwoordigers van de belangen zullen moeten accepteren dat alle drie de functies een gelijkwaardige rol vervullen in het gebied. Die gelijkwaardigheid vertaalt zich niet één op één naar een gelijke verdeling in areaal. Zo heeft recreatie minder eigen areaal nodig, maar behoeft wel ruimte op specifieke lijnen en punten. De landbouw zal de grote vlakken blijven behouden, maar wel ingekaderd in natuurstroken en ecologische verbindingszones van waterlopen en natuurakkers.

Een ander punt van spanning is de verstoring van de gevoelige en specifieke natuur door recreanten. Hiertoe zullen recreatie en die vormen van natuur met elkaar moeten worden gezoned. Overigens ligt het zwaartepunt van dagrecreatie in de middaguren van de dag en dat biedt aan de fauna vaak voldoende ruimte op het overige deel van de dag.

Hoe deze doelen te bereiken en eisen om te zetten in daden?

„Als je verandering wilt sturen, moet je sturing veranderen“ (Jaap Boonstra)

De geschiedenis van de laatste jaren die het gebied meedraagt als een emotionele last zal zich in de realisatie laten gelden van tijd tot tijd. Het zit diep bij veel mensen in het gebied. Voor sommigen zal wat ik aanbeveel, nog te zeer doen. De schaduw van het verleden overdekt nog te veel de realiteitszin om in korte tijd groot enthousiasme te kunnen genereren. Dat zal tijd kosten, verstandig overleg en een empathische benadering. De erkenning daarvan en tevens het bereiken van duidelijkheid waarnaar iedereen verlangt, vereist een **organische** wijze van werken. Daarmee bedoel ik een geleidelijke aanpak en een open houding ten opzichte van mogelijkheden en alternatieven die gaandeweg in het proces van realisatie zich voordoen of bedacht

worden. Deze werkwijze wijkt fundamenteel af van de planmatige en projectmatige aanpak van het verleden. Geleidelijkheid is verstandig, omdat niet alles vooraf kan worden voorzien of bepaald. In een zo complex realisatieproces zullen zich veel onverwachte en ongedachte gebeurtenissen voordoen, die nieuwe inzichten kunnen genereren en nieuwe kansen kunnen bieden. **Richting geven** en vasthouden door focus op de doelen en eisen is cruciaal. **Ruimte bieden** is onontbeerlijk om aanpassing aan te brengen in het proces van realisatie als dat nodig of wenselijk is. Deze manier van uitvoeren sluit sterk aan bij de bredere maatschappelijke tendens, om gegeven de onzekerheden van veranderende omstandigheden en zienswijzen in de samenleving, op soepele wijze correcties te kunnen doorvoeren. Bovendien maakt deze werkwijze het mogelijk om advies en deskundige inbreng van belanghebbenden een vaste plek te geven in de besluitvorming over de uitvoering die stap voor stap, transparant en doelgericht plaats moet vinden.

Op grond hiervan kom ik tot mijn **zesde aanbeveling**: ontwerp een bestuurlijk en uitvoerend instrumentarium voor de realisatie van de alternatieve uitvoering van het Buitenland van Rhooen, die:

- Een organische werkwijze hanteert;
- Op voldoende afstand van de provincie staat;
- Inbreng van diverse belangen en betrokkenen waarborgt;
- Op een zakelijke, bedrijfseconomische wijze kan functioneren;
- Met krachtige en wijze bestuurders en professionele uitvoerders is toegerust;
- Van adequate en ervaren toezichthouders en raadgevers is voorzien;
- In staat is om flexibel en begripvol te zijn én kordaat uitvoering tot stand te brengen.

De mogelijkheid om krachtens de Wet Inrichting Landelijk Gebied (WILG) via instelling van een Gebiedscommissie, de realisatie ter hand te nemen, heb ik nadat ik de tijdslijmieten (die weliswaar een stuk verkort zijn t.o.v. de oude Landinrichtingswet) heb getoetst aan de staande einddatum van 2021, ter zijde moeten leggen.

Daarom is mijn **zevende bevinding**: in aansluiting op de eerder aanbevolen organische ontwikkeling moet de realisatie van het veranderproces rond de vormgeving van het Buitenland van Rhooen worden gelegd in de handen van een Coöperatie voor Gebiedsontwikkeling. Deze benadering sluit aan op een door het Planbureau voor de Leefomgeving gepubliceerde en bepleite aanpak voor organische stedelijke ontwikkeling: „Vormgeven aan de spontane stad“ (PBL en Urhahn Urban Design, Den Haag 2012, zie bijlage 2 waarin een deel van de inleiding is weergegeven als kernachtige beschrijving van deze aanpak). Het basisidee voor deze vorm van organisatorische vormgeving van de inrichting van het gebied, is gelegen in de actieve participatie van bewoners, ondernemers en overheden in en rond het gebied ten behoeve van zorgvuldige, afgewogen en daarmee breedgedragen besluitvorming (de structuur die een dergelijke coöperatie zou kunnen krijgen is als voorbeeld in bijlage 3 opgenomen). De provincie blijft daarin op afstand maar is gegeven de

eindverantwoordelijkheid voor de doelmatige en rechtmatige uitvoering, wel vertegenwoordigd. Deze coöperatie zal dus discretionaire bevoegdheden moeten krijgen (analoog aan de Gebiedscommissie uit de WILG), om besluiten te kunnen omzetten in daden. Een structuur als deze kan de belangstelling genereren en het ondernemende initiatief verleiden en die vervolgens faciliteren. Dat kan er sterk toe bijdragen dat de vormgeving en inrichting van het gebied weer van de bewoners en de ondernemers zelf wordt. Bovendien maakt deze vorm het mogelijk om particuliere initiatieven van burgers, ondernemers en agrariërs te ondersteunen: b.v. vrijwillige kavelruil, gezamenlijke activiteiten of combinaties van gebruik van infrastructuur.

Welke echte stappen kunnen binnenkort worden gezet?

„De wetten zijn er voor de mens, de mens niet voor de wetten“

Als de alternatieve inrichting en werkwijze zoals in deze verkenning verwoord worden aangenomen, dan kan na de zomer tot oprichting van een Coöperatie „Polders van Rhooon“ worden overgegaan. Deze kan in het najaar, voortbouwend op de reeds bereikte globale overeenstemming met een aantal ondernemers in het gebied, snel besluiten tot effectuering van voornemens tot uitplaatsing en schadeloosstelling, tot accordering van uitbreiding van activiteiten enz. Van belang is de status van het vigerende bestemmingsplan. Naar mijn mening kan en mag hiermee soepel en pragmatisch worden omgegaan. Dat wil zeggen dat nieuwe initiatieven en bestaand gebruik primair worden beoordeeld op de mogelijkheid bij te dragen aan de doelen en eisen van het uitvoeringsprogramma en niet op voorhand worden afgewezen. Daartoe zal de gemeente Albrandswaard zich moeten verbinden, om de ruimte te krijgen dergelijke afwegingen te maken. Past een activiteit, of is die onder voorwaarden passend te maken of kan deze worden gedoogd gedurende een bepaalde tijd met het oog op aanpassing op een later, vastgelegd tijdstip, dan kan tot een aanpassing van het bestemmingsplan overgegaan worden die de activiteiten in kwestie vervolgens sanctioneren. Met de uitvoering van een aantal *„no-regret“* onderdelen in het huidige plan kan vanzelfsprekend al direct worden begonnen (bijv. bedrijfsverplaatsingen, gebiedsontsluiting in aansluiting op de Groene verbinding)

De **achtste bevinding** is: het realiseren van voorbeelden van de nieuwe werkwijze en doelstellingen die de geloofwaardigheid en het serieuze karakter er van bewijzen zodat vertrouwen kan worden herwonnen en ruimte gemaakt voor verdere acties. Ik zou hier willen aandringen op het bereiken van snelle overeenstemming met diegenen die te kennen hebben gegeven zich elders te willen vestigen. De verplaatsende bedrijven dienen elders voldoende en vruchtbare landbouwgrond ter beschikking te krijgen, tenminste hun huidige areaal.

De provincie kan gegeven de beschikking die zij heeft over ruilgrond (in de

gemeente Cromstrijen o.a.) en een zekerstelling voor een bouwstede ter plaatse, ondernemers het uitzicht geven waarnaar zij al lang uitzien. Een adequate afhandeling van schadeloosstelling voor verplaatsing past hier vanzelfsprekend bij.

De **negende bevinding** heeft betrekking op de termijn die aan de ondernemers zou worden gegund om tot een besluit te komen al dan niet te willen verplaatsen. Sommigen wensen vast te houden aan hun huidige bedrijfsvoering op de huidige locatie. Echter in de loop van de realisatie van het programma voor de ontwikkeling van het Buitenland van Rhoon, zal in toenemende mate blijken dat zulks een niet houdbaar bedrijfs- en verdienmodel is. Daarom kan een 'reflectieperiode' van zes jaar, dus tot 2020, hun de mogelijkheid bieden om hun uiteindelijke keuze te maken tussen herplaatsen dan wel aanpassen aan de zich ontwikkelende nieuwe werkelijkheid. Hierbij wil ik benadrukken dat initiatieven om tot aanpassing van de bedrijfsvoering te komen, zowel in aard als in omvang, met zorg moeten worden tegemoet getreden en op adequate wijze worden begeleid. Het gaat immers om vaak diepingrijpende veranderingen met emotionele en sociale gevolgen.

De **tiende bevinding** betreft het eigendom van de gronden en de beheerafspraken die behoren bij de inrichting. Voor het veiligstellen van een langjarig en professioneel beheer en exploitatie van de gronden in het Buitenland van Rhoon moeten in gebruikersovereenkomsten de voorwaarden worden gespecificeerd waaraan de gebruiker moet voldoen ten einde de beoogde doelen van natuur, cultuurlandschap, recreatie en agrarische exploitatie te garanderen.

Het moet daarbij tevens gaan om de administratieve lasten zo beperkt mogelijk te houden en toch een deugdelijk juridisch kader te hanteren. In die gevallen waarin de provincie eigenaar wordt, gaan de mogelijkheden van beheerovereenkomsten gepaard met hoge administratieve kosten die onder meer voortkomen uit de noodzaak tot aanbesteding van tijd tot tijd. Een mogelijkheid tot het geven van een concessie is niet opportuun in deze. Dan resten nog de mogelijkheden van verkoop aan een beheerinstantie of het uitgeven in erfpacht. Deze laatst genoemde mogelijkheden houden in dat de provincie alle gronden in eigendom moet verwerven. Dat vergt veel kapitaal en het is de vraag of het strikt nodig is dat alle gronden worden verworven. Zou bijvoorbeeld een bestaande eigenaar bereid zijn, nadat een passende vergoeding voor de waardevermindering als gevolg van beperkingen in het agrarisch gebruik of voor zuivere natuurinrichting, de gronden te willen exploiteren of te doen exploiteren maar eigenaar te blijven met de op de gronden rustende blijvende verplichting inzake exploitatie en beheer, dan lijkt dit een mogelijkheid die niet op voorhand afgeschreven moet worden. Immers het vergt aanzienlijk minder kapitaalsbeslag en de zakelijke relatie tussen eigenaar en pachter kan via pacht of erfpacht worden overgelaten aan partijen.

Mijn **elfde bevinding** betreft een vraagstuk dat om een definitieve oplossing vraagt, namelijk het containeriseren van de zogenaamde Rhoonse stort. De milieueffecten van lekken die vervuiling en stank veroorzaken en bewoners in grote onzekerheid brengen over de gevolgen voor de gezondheid, noodzaken tot een spoedige aanpak. Daarbij kan

de verbreding en herstel van oorspronkelijke waterlopen het materiaal opleveren om de insluiting van de voormalige stortplaats zeker te stellen. De plannen die daarvoor reeds jaren geleden zijn gemaakt kunnen daarbij in daden worden omgezet.

Mijn **twaaftde bevinding** betreft de eerder gemaakte opmerking over de samenhang tussen de polder van het Buitenland van Rhoon en de Carnisse en Rhoonse Grienden en Klein Profijt, alsmede de deplorabele toestand van de voorzieningen ter plaatse die door het Recreatieschap IJsselmonde worden beheerd, namelijk dat moet worden overwogen of uit de financiële middelen voor het Buitenland van Rhoon niet een bescheiden deel kan worden vrijgemaakt om de noodzakelijke herstel en onderhoudsopgave van deze gebieden te waarborgen. De recreatieve mogelijkheden en natuurwaarden van het hele gebied zouden hierdoor worden versterkt, hetwelk een rechtvaardigingsgrond vormt voor een dergelijke financiële steun.

Mijn **dertiende bevinding** betreft de zekerstelling van de financiering van de beheervergoedingen. Daarvoor kan aansluiting worden gevonden in de recentelijk door de commissie Van Vollenhoven aangedragen mogelijkheden van een revolving fund. Een storting in een keer 'à fond perdu' kan via de jaarlijkse revenuen uit beleggingen zeer langjarig worden veiliggesteld. Vanzelfsprekend zal nadere uitwerking van de inrichting van het Buitenland van Rhoon sterk bepalend zijn voor de omvang van een dergelijk fonds benevens de ter zake te hanteren aannames met betrekking tot de toekomstige beleggingsresultaten.

Slotopmerking en veertiende bevinding: Ik heb mijn verkenning in drie maanden mogen doen. Dat is geen excuus voor onverstandige of irrealistische bevindingen, maar slechts een waarschuwing dat verdere reflectie en verder denken noodzakelijk is. Ik ben er van overtuigd dat het kan zoals ik heb proberen te schetsen. Maar het is nu de tijd en het moment om het verleden achter ons te laten, vooruit te zien en door te pakken. Daartoe moge dit werk hebben bijgedragen.

Met grote dank aan allen die mij hebben ondersteund.

C.P. Veerman

26 mei 2014

Bijlage 1: Doelsoorten in akkernatuur

Bron: VNC 2014, Leven Buitenland van Rhooon

<i>Kickxietum spuriae</i> associatie		<i>Papaveri-Melandrietum noctiflori</i> associatie	
Spiesleeuwenbek	<i>Kickxia elatine</i>	Nachtkoekoeksbloem	<i>Silene noctiflora</i>
Eironde leeuwenbek	<i>Kickxia spuria</i>	<i>Veronico-Lamietum hybridi</i> associatie	
Kleine leeuwenbek	<i>Chaenorrhinum minus</i>	Gladde ereprijs	<i>Veronica polita</i>
Brede wolfsmelk	<i>Euphorbia platyphyllos</i>	Doffe ereprijs	<i>Veronica opaca</i>
Kleine wolfsmelk	<i>Euphorbia exigua</i>	Stinkende kamille	<i>Anthemis cotula</i>
Rood en Blauw guichelheil	<i>Anagallis arvensis</i>	<i>Papaveretalia rhoeadis</i>	
Naaldenkervel	<i>Scandix pecten-veneris</i>	Korenbloem	<i>Centaurea cyanus</i>
Akkerboterbloem	<i>Ranunculus arvensis</i>	Grote klaproos	<i>Papaver rhoeas</i>
Vierzadige wikke	<i>Vicia tetrasperma</i> subsp. <i>tetrasperma</i>	Bolderik	<i>Agrostemma githago</i>
Slanke wikke	<i>Vicia tetrasperma</i> subsp. <i>gracilis</i>	Dreps	<i>Bromus secalinus</i>
Grote leeuwenklauw	<i>Aphanes arvensis</i>	Oot	<i>Avena fatua</i>
Akkerogentroost	<i>Odontites vernus</i>	<i>Vlas-onkruiden</i>	
Blauw walstro	<i>Sherardia arvensis</i>	Vlasdolik	<i>Lolium remotum</i>
Groot spiegelklokje	<i>Legousia speculum-veneris</i>	Vlaswarkruid	<i>Cuscuta epilinum</i>
En op wat lichtere delen:		Vlashuttenut	<i>Camelina sativa</i> subsp. <i>Alyssum</i>
Wilde ridderspoor	<i>Consolida regalis</i>		
Wilde weit	<i>Melampyrum arvense</i>		

Tabel: Rode lijstsoorten per floristische associatie passende bij de akkerbouw in het Buitenland van Rhooon.

Kansrijke akkervogels voor polder Rhooon

Vogels die akkergebieden verkiesen als **broedgebied** zijn:

- Veldleeuwerik
- Gele Kwikstaart
- Kwartel
- Patrijs
- Kievit

Wintergasten die van akkergebieden op de klei gebruikmaken zijn:

- Ruigpootbuizerd
- Klapekster
- Geelgors
- Ringmus
- Velduil

Wanneer de inrichting van het gebied optimaal is, zijn als **broedvogel** te verwachten:

- Blauwe Kiekendief
- Grauwe Kiekendief
- Kwartelkoning

De aan **struwelen en elementen gebonden soorten** in akkergebieden zijn:

- Roodborsttapuit
- Paapje
- Kneu
- Blauwborst
- Bosrietzanger
- Grasmus

Bijlage 2: organische gebiedsontwikkeling

Citaat uit Voorwoord van „Vormgeven aan de Spontane Stad“ (Planbureau Leefomgeving en Urhahn Urban Design, 2012)

„Zowel PBL als Urhahn Urban Design heeft eerder al het pleidooi gehouden dat we in sommige gevallen ten principale moeten kiezen voor een andere vorm van stedelijke ontwikkeling of gebiedsontwikkeling. Een vorm van ontwikkeling waarbij initiatieven vanuit de samenleving voorop staan en waarbij de overheid veel meer een faciliterende en kaderstellende rol speelt. Dit betekent automatisch minder integraal (financieel en organisatorisch) en minder grootschalig. Immers, initiatieven laten zich niet plannen, laat staan op hetzelfde moment. Behalve dat eindgebruikers meer betrokken raken bij hun stad leveren dergelijke vormen van ontwikkelen ook andere voordelen op. Er komt meer diversiteit in het stedelijk weefsel. En doordat ontwikkelingen onderling loosely coupled zijn wordt het systeem minder kwetsbaar voor onvoorziene omstandigheden, zoals veranderende behoeften. Met andere woorden, organische gebiedsontwikkeling is beter in staat om om te gaan met onzekerheden en de risico's die daaruit voortvloeien.

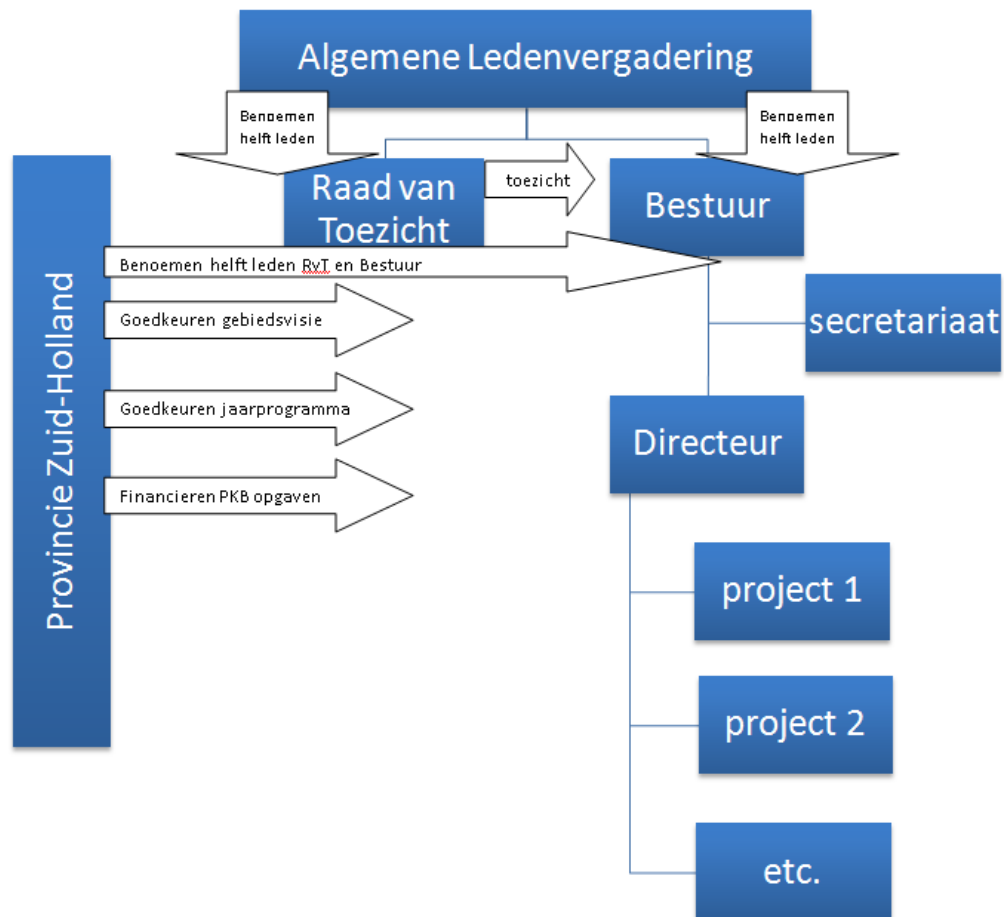
Organische gebiedsontwikkeling dus als mainstream, en niet als exotische variant of tijdelijk oponthoud van de staande praktijk. Organische gebiedsontwikkeling is in Nederland niet nieuw, integendeel, het was tot eind negentiende eeuw usance. De Nederlandse binnensteden en de uitbreidingswijken uit de tweede helft van de negentiende eeuw zijn allemaal min of meer organisch, op grond van particuliere initiatieven en met een kaderstellende overheid, ontstaan. Deze voorbeelden geven meteen aan dat dit niet tot verrommeling hoeft te leiden, zoals vaak verondersteld. Deze ontwikkelingen vonden immers plaats binnen een strak stramien van door de gemeente bepaalde verkaveling en door de gemeente aangelegde infrastructuur en openbare ruimte.

(..)

Op basis van een uitgebreide analyse van initiatieven en gebieden concluderen we dat het faciliteren van initiatieven en het organisch (laten) ontwikkelen van gebieden voor gemeenten vooral betekent dat gewoonten en werkpraktijken (de informele instituties) moeten worden aangepast, en in mindere mate het systeem van wetten en regels (de formele instituties). Zo zijn gemeenten gewend aan projectmatig werken. Maar bij organische gebiedsontwikkeling is op voorhand nog niet bekend of er initiatieven komen, van wie en hoe die eruit zullen zien. Dit betekent een andere opstelling, organisatie, invulling van visie- en plandocumenten, financieel-economische planbegeleiding en omgang met het juridisch-planologische instrumentarium. „

Bijlage 3: Organogram Gebiedscoöperatie

Voorstel organogram Gebiedscoöperatie Polders van Rhoon

Samenstelling gremia gebiedscoöperatie

Orgaan	Samenstelling
Algemene ledenvergadering	Ondernemers, grondeigenaren en burgers (maximaal 30)
Bestuur (7 personen)	Onafhankelijk voorzitter 3 leden gekozen door ledenvergadering (ondernemer, grondeigenaar en bewoner van het gebied) 3 leden voorgedragen door Provincie Zuid-Holland
Raad van Toezicht (5 pers.)	Onafhankelijk voorzitter 2 leden gekozen door ledenvergadering 2 leden voorgedragen door Provincie Zuid-Holland

Lijst van geïnterviewde personen:

De heer J. van Belzen, burgemeester Barendrecht
De heer G. Veldhuijzen, Gedeputeerde Zuid-Holland
De heer H. Weber, Gedupeerde Zuid-Holland
Mevrouw S. Dekker, voorzitter Tafel van Borging
De heer K. Kaffka, adviseur Provincie Zuid-Holland
De heer J. Dirkmaat, directeur Vereniging Nederlands Cultuurlandschap
De heer E.J. Mooiweer, adjunct-directeur Vereniging Nederlands Cultuurlandschap
Mevrouw A. van Huffelen, wethouder Gemeente Rotterdam
De heer C. van Oorschot, beleidsmedewerker Gemeente Rotterdam
De heer dr. A. van der Zanden, voorzitter Zuid-Hollands Landschap
Mevrouw P. Souwerbren, directeur Stichting Ark
De heer ing. G. Litjens, buro Stroming
De heer drs. W. Dijkman, Centrum Landbouw en Milieu
De heer Ir. A. Geuze, buroWest8.
De heer Ir. A. Veenstra, adviseur Provincie Zuid-Holland
De heer ing. T. Bor, rentmeester ASR
De heer ing. H. Kok, rentmeester St. Laurensinstituut
De heer ing. C. van Zadelhoff, rentmeester RPC
De heer F. van Beuningen, beheerder RPC
De heer Ir. H.R.M Mentink, adviseur procesmanagement De
heer R. van Praag, wethouder gemeente Albrandswaard
De heer P. Wunderink, senior beleidsmedewerker Gemeente Albrandswaard
De heer H. Wagner, burgemeester Albrandswaard
De heer G. van der Veer, Vereniging Natuurboeren
De heer B. Edel, Vereniging Natuurboeren

Lijst van één op één gesprekken:

Mevrouw M. de Klerk en mevrouw S. de Klerk

De heer en mevrouw Vos

Familie Visser

Mevrouw Vlasblom en de heren Van Langenveld en Bakker namens bewoners van de Havendam

De heer T. Binder

De heer en mevrouw Warnaar

De heer en mevrouw Van Herk

De heer en mevrouw De Klerk

De heer en mevrouw Van Prooijen

De heer Bode namens de Golfbaan

De heer M. Noordzij

De heren C.A. en S. Barendregt

Familie De Kort

De heer P. van de Jagt

De heer W. de Koning

De heer B. van de Pols

De heer L. van Kampen

De heer J. Boer

De heer en mevrouw Kooijman

Mevrouw E. Schreuders en de heer D. van Zanten namens de Vereniging Carnisse Grienden

Medewerkers:

Secretariaat en vormgeving:

mevrouw P. P.M. van der Waarde-Schellhaas

Technische ondersteuning:

De heer Ir. M. de Visser, Quadraat Projectmanagement

De heer Ir. H.C. Jacobs, Provincie Zuid-Holland